

ĐỔI MỚI PHƯƠNG PHÁP BIÊN SOẠN BÀI GIẢNG VÀ GIẢNG DẠY THÔNG QUA KỸ THUẬT TIN HỌC

PGS.TS. Dương Văn Khảm*

1. Những thành tựu của Khoa Lưu trữ học và Quản trị văn phòng trong việc ứng dụng công nghệ thông tin trong công tác giảng dạy

Trước hết, chúng ta cần hiểu một vấn đề mang tính nguyên tắc là ứng dụng tin học để hiện đại hóa công tác đào tạo không phải là mục đích, mà chỉ là một phương pháp để đạt được mục đích đã đặt ra.

Ở nước ta, trong quá trình thực hiện cải cách giáo dục và đào tạo, mục tiêu, chương trình, nội dung giáo dục và đào tạo đã được thay đổi nhiều lần cho phù hợp với yêu cầu phát triển kinh tế, xã hội và đã đạt được những tiến bộ đáng khích lệ. Tuy vậy, theo đánh giá chung của các sách báo chuyên khảo về đào tạo, trong đó có "Tạp chí khoa học & đào tạo Ngân hàng" thì những thay đổi về phương pháp giảng dạy còn quá ít và quá chậm. Sự chậm chễ đổi mới phương pháp giảng dạy đại học là trở ngại lớn cho việc thực hiện mục tiêu giáo dục mà Đảng đã đề ra từ Nghị quyết Trung ương 2, khoá VIII là "Đổi mới mạnh mẽ phương pháp giáo dục, khắc phục lối truyền thụ một chiều, rèn luyện thành nếp tư duy sáng tạo của người học. Từng bước áp dụng phương pháp tiên tiến và phương tiện hiện đại vào quá trình dạy học... rèn luyện quan điểm dạy học lấy người học làm trung tâm...".

Với ý tưởng đó, trong 40 năm qua, Khoa Lưu trữ học và Quản trị Văn phòng đã không ngừng cải tiến phương pháp giảng dạy mà một

trong các thành tựu đã đạt được là ứng dụng tin học trong việc biên soạn giáo án và giảng dạy.

Một điều kiện thuận lợi là, từ đầu những năm 2000, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn đã chú ý đầu tư các thiết bị giảng dạy và chỉ đạo các khoa, từng bước ứng dụng công nghệ thông tin trong công tác giảng dạy. Trường đã mua sắm các thiết bị tin học, đã thuê bao mạng quốc gia và quốc tế phục vụ yêu cầu tra cứu cho giáo viên và sinh viên. Đến nay, không một sinh viên nào làm luận án, luận văn lại không tra cứu sử dụng các thông tin trên mạng, phục vụ cho công trình nghiên cứu của mình. Tính đến năm 2004, hầu hết sinh viên hoặc nghiên cứu sinh, trong các buổi bảo vệ luận án, luận văn của mình đều có sử dụng máy tính để trình bày báo cáo tóm tắt và chứng minh các vấn đề trong buổi bảo vệ.

Điều đáng quan tâm là, các thầy, cô giáo tiếp cận vào công nghệ thông tin rất nhanh. Trong điều kiện Trường chưa mua đầy đủ các thiết bị giảng dạy cho giảng viên, nhiều thầy, cô giáo đã tự mua máy tính cá nhân để thực hiện việc biên soạn giáo án điện tử và cải tiến các giờ giảng thông qua việc sử dụng giáo án điện tử.

Từ đó, chất lượng đào tạo trong các năm gần đây được ghi nhận là tốt hơn các năm trước. Sinh viên khi tốt nghiệp ra trường, không những có vốn kiến thức tốt, mà còn được tiếp cận công nghệ thông tin, mở rộng kiến thức nhiều mặt trong quá trình học tập.

Tuy vậy, nhìn chung trong cả nước, những hạn chế trong việc ứng dụng tin học trong việc giảng dạy vẫn còn những biểu hiện bất cập như sau:

1. Việc trang bị các phương tiện giảng dạy vẫn là một vấn đề khó khăn, nhất là các năm trước đây, các thiết bị tin học còn đắt đỏ.

2. Hạn chế về phương pháp soạn, giảng: Tin học là một khoa học mới, nhưng hầu như không có một lớp học nào được mở để bồi dưỡng kiến thức về việc soạn giáo án điện tử và giảng dạy bằng giáo án điện tử. Ngành đào tạo mới chỉ giới thiệu một số phần mềm để khuyến khích sử dụng trong công tác giảng dạy. Một số giáo viên e ngại, không muốn tiếp cận vào công nghệ thông tin trong quá trình đào

tao. Có người lại nói rằng, nếu sử dụng máy tính trong giảng thì không đối thoại được với sinh viên trong giờ giảng. Thực tế thì không phải như vậy.

Không ít người soạn giáo án điện tử bằng các viết bài giảng trên chương trình Word và đọc trong giờ giảng. Soạn và giảng như vậy chỉ gây thêm khó khăn hơn cho học sinh. Cũng có người áp dụng một chương trình chuyên giảng, nhưng việc triết xuất thông tin để viết trên màn hình quá nhiều, viết chữ nhỏ, làm cho người học không đọc được chữ, hoặc phải đuổi chữ để chép, nhưng vẫn không kịp.

2. Đề xuất một số phương pháp biên soạn và giảng dạy bằng giáo án điện tử

Để thực hiện yêu cầu này, chúng tôi đã khảo sát, rút kinh nghiệm trong một số trường đại học và phổ thông qua các bài được đăng tải trên báo chí.

Trong các báo cáo, chúng tôi quan tâm đến bài viết của một số giáo viên môn hoá học trường THPT Nguyễn Thị Minh Khai là: "Phương tiện không đòi hỏi nhiều, chỉ cần một máy tính, một máy chiếu và màn ảnh rộng, quan trọng nhất là khâu soạn giáo án thôi. Giảng dạy trên máy tính, giáo án phải được soạn như một kịch bản để các kiến thức, mô hình minh hoạ lần lượt được hiện ra. Một tiết dạy 45 phút, nhưng có bài phải chuẩn bị giáo án trong nửa tháng mới xong".

Một tác giả trong báo "Giáo dục và Thời đại", ngày 03/5/2005, đánh giá: "Cái được lớn nhất của mỗi tiết giảng bằng giáo án điện tử chính là một lượng kiến thức, hình ảnh trực quan sinh động được chuyển tải. Nó không những giúp cho lớp học trở lên lôi cuốn hơn, mà còn hạn chế việc giáo viên bị cháy giáo án vì thời gian được kiểm soát bằng máy. Nếu như trong tiết học thông thường, giáo viên phải dành khá nhiều thời gian để treo tranh ảnh, thao tác các hoạt động viết bảng, thí nghiệm... thì trong các tiết giảng có sử dụng giáo án điện tử, những chuyện đó chỉ cần cú kích con chuột.

Nhưng, những khó khăn, vướng mắc đối với người học, lại bộc lộ rất rõ là, học sinh vốn lâu nay quen với hình thức giảng - đọc -

chép, thì nay, như được di trên mây, trên gió. Nhiều em chưa kịp hiểu rõ những chữ trên màn hình đang muốn nói lên điều gì, thì nó đã biến mất. Có học sinh đã nói lên điều lo lắng của mình: Tiết học thì sống động thật, nhưng có điều em viết không kịp bài, vì chữ chạy nhanh quá.

Cũng có giáo viên đã tìm ra vướng mắc cụ thể của việc áp dụng các phương tiện mới trong giảng dạy là: Việc ứng dụng có thể một mặt nào đó còn chưa đồng bộ giữa việc làm của thầy giáo và việc tiếp thu công nghệ mới của trò. Nhiều giáo viên quá lạm dụng vào việc chạy chữ trên màn hình, trong khi đó, có thể kết hợp sử dụng từng phần vào việc viết bảng và nói. Qua đó, có những nhận định chung là, máy móc chỉ là phương tiện, chỉ có phương pháp giảng dạy làm sao đạt hiệu quả mới là cần thiết.

Trên cơ sở xem xét các tham luận về giáo án điện tử trong nước và ngoài nước, chúng tôi đề xuất một số kinh nghiệm cụ thể khác trong việc soạn và giảng bằng giáo án điện tử:

2.1. Bố trí màn hình phù hợp với giảng đường

Nếu sử dụng truyền dữ liệu cáp, thì giảng đường có thể được bố trí ngang và có 2 đến 3 màn hình. Nếu việc truyền dữ liệu qua máy chiếu trong hội trường lớn, thì phải bố trí dọc, với màn hình gian. Trong trường hợp không có màn hình gian, cũng có thể chiếu lên tường màu sáng. Phần lớn việc đầu tư xây dựng các hội trường và giảng đường hiện nay chưa chú ý đến các thiết bị phục vụ báo cáo khoa học và giảng bằng máy tính, nên đã lạc hậu. Hiện nay, nhiều buổi giảng đông sinh viên, giảng đường lớn, nhưng vẫn dùng màn hình nhỏ của phòng hội thảo, làm cho người ngồi sau không thể đọc được chữ trên màn hình.

2.2. Chọn cỡ chữ phù hợp với không gian giảng bài

Thông thường, theo chương trình Microsoft Power Point, cỡ chữ đặt mặc nhiên là 24. Nếu giảng đường sử dụng màn hình quá nhỏ, với cỡ chữ như vậy, sinh viên ngồi sau giảng đường không đọc được chữ.

Trong trường hợp đó, có thể giải quyết bằng cách tăng phông chữ lên 30, viết đậm để người ngồi xa đọc được chữ.

2.3. Cân nhắc, lựa chọn cụm từ mang thông tin cần viết trên màn hình khi soạn bài

Trong phần này, chúng ta nên hiểu, giáo án điện tử là tổ hợp logic các thông tin tóm tắt nhất để người giảng trình bày phát triển thông tin đó trong giờ giảng. Đó là các từ, cụm từ khóa hỗ trợ người giảng. Không nên viết quá nhiều chữ trong giáo án để chiếu và đọc trên màn hình. Phải biết rằng, người giảng chỉ có nói và bấm phím máy tính, nhưng người nghe phải cùng lúc phải làm 3 thứ: 1) nghe hiểu, 2) nhìn hiểu và 3) ghi chép đầy đủ. Vậy nếu viết quá nhiều thì người nghe không đuổi kịp chữ, bắt buộc phải bỏ qua 1 hoặc 2 nội dung nêu trên mới có thể theo kịp bài giảng và như vậy, học sinh sẽ không hiểu bài qua giờ giảng. Chính vì chúng ta làm như vậy, nên một số sinh viên sợ học các giờ theo phương pháp điện tử.

2.4. Đưa hình ảnh minh họa phù hợp

Thông thường, một đoạn giảng kết hợp tạo cho người nghe cả nghe và nhìn thì đạt tối ưu hơn về tư duy. Ví dụ, khi mô tả về quy mô một Trung tâm Lưu trữ Quốc gia, thì 1 giây nhìn hình ảnh Trung tâm, đạt kết quả hơn 6 phút giảng mô tả không có hình ảnh.

Nhưng cần hạn chế tối đa đưa hình ảnh trang trí. Hình ảnh trang trí chỉ nên bố trí ở 2 màn hình đầu và cuối, tức là khai mạc và kết thúc để gây sự chú ý chung ban đầu và để lại thiện cảm sau bài giảng; không bố trí ở các màn hình giảng tri thức kèm theo ảnh trang trí. Theo điều tra, một màn hình có hoa trang trí thì người nghe phải phân tán thời gian để xem hoa mất 5% quỹ thời gian, sau đó mới nghe tri thức khoa học; một màn hình có trang trí hình ảnh động, thì người nghe bị chi phối theo hình ảnh mất hơn 15% quỹ thời gian. Nhưng trong các trang màn hình giảng, việc sử dụng màu sắc để nhấn mạnh các cụm từ quan trọng hoặc để phân biệt các tri thức khác nhau là cần thiết.

2.5. Giữ tốc độ giảng hợp lý

Đa số sinh viên không theo và chép kịp các phần tóm tắt nội dung bài giảng trên màn hình và phần phát triển thêm của người giảng. Vì vậy, người giảng nên viết ít trên màn hình, giảng mở rộng ngoài các phần đã viết để sinh viên có thể theo kịp và hiểu bài một cách không chủ động. Trong trường hợp lượng kiến thức nhiều, cần tăng tốc độ giảng, thì người giảng nên tổ chức in các trang màn hình phát cho sinh viên trước.

2.6. Bao quát lớp

Thông thường, học viên nghe bài giảng trên màn hình, phòng giảm ánh sáng, người giảng bận mãi nhìn vào máy của mình, không nhìn bao quát lớp, người nghe hay buồn ngủ. Hiện tượng này càng phổ biến hơn, nếu người nghe là cán bộ đi tập huấn, không quen ngồi lâu nghe thuyết giảng. Để khắc phục tình trạng này, người giảng phải nhìn, bao quát sinh viên và luôn luôn đặt câu hỏi để gợi mở kiến thức và đối thoại. Nói chung, bao quát lớp và đối thoại trong giờ giảng là biện pháp tốt không những cho các lớp giảng bằng giáo án điện tử, mà còn cho tất cả các lớp khác.